

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE İSTİKRAR

VE

YAPISAL UYUM PROGRAMLARI

A. Suut DOĞRUEL
Marmara Üniversitesi

1994

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	1
2. IMF ve Politika Uygulamaları	5
3. Ortodoks ve Heterodoks Programlar	11
4. Meksika	20
5. İsrail	29
6. Brezilya	35
7. Arjantin	38
8. Genel Değerlendirme ve Türkiye için Dersler	43
Notlar	45
Kaynaklar	49

1. GİRİŞ

Son otuz yıllık dönemde, birkaç istisna dışında, orta gelir grubunda yer alan gelişmekte olan ülkelerin iktisat tarihinde en az bir yapısal uyum ve istikrar programı deneyi vardır. Her ne kadar bu programlar zaman içinde ve ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse de, gerisindeki temel düşünce değişmemiştir: Ekonominin bozulan dengelerini ülkenin uluslararası para ve mal piyasaları ile ilişkilerinde düzgün işleyen bir yapıya kavuşmasını sağlayacak biçimde yeniden oluşturmak. Bu çerçevede, programlar ekonominin bütününe kapsayacak ve etkileyecek uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Ancak, bu programları uygulayan ülkelerin çoğunluğunda gerek ekonominin içine düştüğü krizin çok derin olmaması ve dünya pazarları ile bütünleşme derecesinin düşüklüğü, gerekse politik kadroların politikaların sonuçlarını göze almaktan kaçınmaları nedenleri ile, uygulamalar çok kapsamlı ve derin sonuçlara yol açacak biçimde gerçekleşmemiştir. Bu nedenle bu tür uygulamalardan IMF ve Dünya Bankası raporları dışında pek söz edilmez. Buna karşılık bazı ülkelerde, temel felsefesine uygun olarak, programlar kapsamlı bir biçimde uygulanmakta ve ekonominin makro dengeleri üzerinde doğrudan ve anlamlı büyüklüklerde etkiler yaratmaktadır. Kapsamlı yapısal uyum ve istikrar

politikalarının uygulama biçimleri ve sonuçları hem IMF ve Dünya Bankası raporlarında hem de akademik yazında geniş bir biçimde yer almaktadır.

Çalışmanın amacı, son yirmi yıllık dönemde yapısal uyum ve istikrar programlarını kapsamlı bir biçimde uygulayan ülkelerin deneylerini değerlendirerek, i) bu programların kendi hedeflerini gerçekleştirme bakımından başarılarını; ii) programların öncelik vermediği ancak ekonominin uzun dönemli performansı ile doğrudan ilişkili olan büyüme ve sosyal dengeler üzerindeki sonuçlarını tartışmaktır. Bu programların başarı ya da başarısızlıklarının kaynaklarını uygulama öncesi ekonominin temel yapısal sorunlarından ve uluslararası koşullardan programı yürüten politik ve teknik kadroların kimlerden oluştuğuna kadar yayılan geniş bir yelpazede aramak gerekmektedir. Bu geniş yelpaze içinde değişik baskı gruplarının gücü önemli bir yer tutmaktadır. Diğer bir deyişle, sorunun teknik yanı dışında politik yanı da dikkate alınmalıdır. Bu çerçevede, çalışmada yapısal uyum ve istikrar politikalarının gerek öncelik verdiği ve gerekse dışarıda bıraktığı alanlardaki sonuçları değerlendirilirken sorunun ekonomik boyutları yanında politik boyutları da dikkate alınacak, incelenen uygulamaların Türk Sosyal Demokrasisinin öncelikleri

açısından vurgulanması gereken sonuçları değerlendirilecek.

Çalışmanın izleyen bölümünde istikrar ve yapısal uyum politikaları uygulamalarında IMF ile politik ve teknik kadrolar ve yerel güçlerin etkinlikleri ve rolleri tartışılacaktır. Burada, Türkiye’de yerleşik genel kanının aksine, program uygulamalarında bir kurum olarak IMF’den çok yerel kadroların daha belirleyici olduğu görüşü savunulmaktadır. Bu bakış açısı ülke örneklerinin değerlendirilmesinde de korunmaktadır. Üçüncü bölümde, istikrar programlarının temel özellikleri özetlenmektedir. Ortodoks ve heterodoks politikalar olarak adlandırılan genel bir sınıflandırma altında, programların ekonomik ve politik ortak özellikleri bu bölümde yer almaktadır. Dördüncü bölüm ve bunu izleyen üç bölüm tipik özellikler içeren ve Türkiye’deki uygulamalar için anlamlı çıkarsamaların yapılabileceği düşünülen ülke örneklerine ayrılmıştır. Bu ülkeler sırasıyla Meksika, İsrail, Brezilya ve Arjantin’dir. Bu ülkelere Meksika ve İsrail, dış kaynaklarla desteklenen kararlı ve kapsamlı program uygulamaları ile dikkati çekmektedir. Ayrıca, bu iki ülkede uygulanan programlara sağlanan farklı niteliklerdeki toplumsal destek hedeflerin tutturulmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Ancak, her iki ülkede farklı nedenlerden kaynaklanan iç dengesizlikler uygulamaların sonuçlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle İsrail, bu çalışmada değerlendirilen diğer ülke örneklerinden olduğu kadar

dışarıda bırakılan sorunlu ekonomilerden de oldukça farklı bir yapıya sahiptir. Çalışmada ele alınan bir diğerk ülke olan Brezilya uzun süreli yüksek enflasyon ile endekslemenin bir arada gzlendiğiki bir ekonomidir. Arjantin ise, politik ve sosyal kararsızlıklar altında istikrar programlarının nasıl beklenen sonuçlarının tam tersine yol açtığına tipik bir örnek olarak seçilmiştir. Son bölüm ise, elde edilen genel sonuçlara ve incelenen örneklerden alınabilecek derslere ayrılmıştır.

2. IMF VE POLİTİKA UYGULAMALARI

IMF denetiminde yürütülen istikrar politikalarının temel hedefi düzenli işleyen bir ödemeler dengesi oluşturmak, böylece dünya ticaretinin önündeki ödeme ve ticari kısıtlamaları en aza indirmektir. Oldukça sınırlı bir amaca yönelik olmasına rağmen, bu politika uygulamalarının etkileri ekonominin hemen hemen bütün kesimlerini değişik oranlarda da olsa etkilemektedir. Burada hemen göze çarpan nokta, sınırlı sayıda araç ile yürütülen ve iktisat teorisinin geldiği düzeye göre ilkel sayılabilecek bir teorik çerçeveye dayanarak tasarlanan bu politikaların nasıl bu denli kapsamlı bir etki yarattığıdır. IMF kurum olarak akademik bir araştırma kurumu olmaktan çok işlevsel niteliği ile belirgindir. Dünya ticaretinde etkin olan güçlerin ve yaklaşımların çok çeşitli ve karmaşık tartışma platformlarında geliştirdiği ve zaman içinde günün koşullarına göre yavaş yavaş da olsa değişen temel ilke ve hedeflerin uluslararası düzeyde formüle edildiği bir kurum olan IMF, oluşturulan bu çerçeveyi ilgili ülkelere değişik kanallarla duruma göre ya tavsiye etmekte ya da eline belli bir pazarlık gücü geçtiğinde değişik düzeylerdeki yaptırım gücü ile empose etmektedir. IMF'nin uzman kadrolarının görevi ise bu hedef ve ilkeleri gerçekleştirebilmek için

gerekli politika uygulamalarını teknik olarak tasarlamak ve sonuçlarını izlemektir. Dolayısıyla, IMF tarafından önerilen ya da tavsiye edilen politika paketi mekanik bir biçimde tasarlanmakta, aynı biçimde bu politikaların sonuçları da son derece teknik bir yaklaşımla yine mekanik bir biçimde izlenmektedir.

İstikrar politikalarının IMF tarafından önceden belirlenmiş hedefleri tutturması teknisyenlerin gözünde tasarlanan politika paketine ne oranda uyulduğundan daha önemlidir. Çünkü, politikaları izleyen ve denetleyen teknisyenler grubunun kurum içindeki kariyerleri daha çok bu politikaların istenen hedefleri ne oranda tutturduğuna bağlıdır. Politikaların ne biçimde uygulandığına oranla hedeflerin hangi oranda tutturulduğu ise daha kolay ölçülebilir niteliktedir. Bu tür büyük kurumlarda çalışanların başarısını değerlendirmede sübjektif ve kişisel kriterlerden çok ölçülebilir ve karşılaştırılabilir kriterler daha çok etkili olur. Dolayısıyla, istikrar politikalarının teknik olarak önceden belirlenmiş hedeflere ulaşması, mevcut sapmaların da zaman zaman abartılarak vurgulanması, IMF teknisyenlerinin mesleki kariyerleri açısından önemlidir.

Ancak, Meksika'da van Wijnbergen, Polonya'da Sachs gibi akademik sağlam akademik geçmişi olan uzmanlar istakrar politikalarının mekanik boyutunu aşarak daha kapsamlı değerlendirmeler ve eleştiriler yapabilmektedir.

Hatta bu eleştiriler IMF ve Dünya Bankası'nın model politika paketlerinin revize edilmesine bile yol açabilmektedir. Diğer bir deyişle bu tür uluslararası kurumların akademik çevrelerden gelen eleştiri ve önerilere bütünüyle kapalı olduğunu varsaymak yanıltıcı olabilir.

IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların politika önerilerinde zaman içinde gözlenen değişimde dünya konjunktüründeki değişme, güçlü ekonomilerin öncelikleri gibi etkiler yanında, akademik çevrelerden gelen eleştiriler de önemli bir paya sahiptir. IMF ve Dünya Bankası'nın istikrar ve yapısal uyum programlarının revize edilmesine yol açan eleştiri ve görüşler, sadece bu kurumlara yakın olan kesimlerden gelmemektedir. Bu politikalara temelden karşı çıkan eleştiriler dahi dikkate alınmaktadır. Ancak, IMF ve Dünya Bankası sadece politika paketi üretip ilgili ülkelere öneren kuruluşlar değildir. Aynı zamanda bu politikaları izlemektedirler. Bu nedenle, en azından izlemenin nesnel temellere oturtulabilmesi için revize edilmiş ve geliştirilmiş biçimleri ile bile bu politikaların mekanik bir biçimde formüle edilmiş olmaları gerekmektedir.

Bu durumda, her ülkeye önerilen model politikaların neden farklı sonuçlara yol açtığını, niçin az sayıda da olsa bazı ülkelerde olumlu sonuçlar verebildiğinin irdelenmesi gerekir. İlk akla gelen cevap farklı ülkelerin farklı koşullara sahip olmasıdır. Ancak, oldukça benzer

yapılara ve koşullara sahip ülkelerde bile çok farklı sonuçlara ulaşıldığı gözlenmiştir. Bu sorunun temelinde uygulama farklılıkları yatmaktadır. Diğer bir deyişle, yerel politika uygulayıcıları ve teknik kadronun, önerilen istikrar politikalarının ötesine geçerek, ekonominin temel yapısal sorunlarının üstüne gidebildikleri oranda başarı şansı artmaktadır. Yapısal sorunların üzerine giderken doğal olarak ekonominin uzun dönemli performansını dikkate almak gerekmektedir. Politikaların başarı şansını uygulamaya bağlarken, sorunu sadece uygulayıcıların ve teknik kadroların kişisel yetenekleri ve becerileri ile sınırlamak yanıltıcı olur. Bunlar önemli bir paya sahiptir. Ancak, toplumdaki değişik kesimlerin politikalar verdiği destek ve karşı dirençler, hatta bunun da ötesinde sergiledikleri olumlu ya da olumsuz tavrın niteliği de politika uygulamalarının sonuçlarını belirlemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde, sanayileşmiş ülkelerden farklı olarak, ekonominin istikrar programına ihtiyaç duyma noktasına gelmesi, genellikle var olan ekonomik yapının iç ya da dış nedenlerle artık daha ileri bir noktaya gidememesi demektir. Bu noktada, bir yandan ekonominin dengelerini kısa dönemli politikalarla yeniden oluşturmaya çalışılırken, diğer yandan da sorunları kaynağı olarak görülen yapısal aksaklıkların da düzeltilmesi gerekir. Ancak, bu kolay bir süreç değildir. Çünkü, ne kadar aksak çalışan bir ekonomik yapı olusa olsun, bu yapının işleyiş mekanizmalarına göre kurulmuş bir ilişkiler ağı ve bu ađ

içinde hakim konumda olan kesimler vardır (1).

Dolayısıyla, var olan mekanizmaları değiştirme çabası bu sistem içinde güçlü olan kesimlerin sert bir direnmesi ile karşılaşır. Bu kesimler aslında değişen koşullara uyum sağlama ve kendilerini değiştirme kapasitesi bakımından, ellerindeki ekonomik güç nedeniyle toplumun diğer kesimlerine oranla daha avantajlıdırlar. Ancak, ekonomide karar veren birimler kararlarını görebildikleri bir ufuk içinde verirler. Geniş anlamda anlamda riskden kaçma eğilimi olarak adlandırabileceğimiz bir davranış biçimi ile tanımadıkları değişik bir ortama girmeyi hemen kabullenmezler. Dolayısıyla, ekonomide düşünülen yapısal dönüşümlere en sert tepkiler de bu kesimlerden gelir.

Son dönemde, ekonomik kriz iyice derinleşmeden çok ciddi istikrar politikalarının uygulanamadığı yönünde bir görüş oldukça sık olarak ileri sürülmektedir. Bunda, bir ölçüde de olsa haklılık payı vardır: Ekonomide var olan mekanizmalardan yararlanacak etkin konumda olan hiçbir kesim kalmadığı bir noktada, ciddi yapısal dönüşümlere karşı direnç kaybolmaktadır. Tam tersine toplumun değişik kesimleri işlerin artık eski biçimiyle yürüyemeyeceği konusunda bir fikir birliği oluşmaktadır. Ancak, bir ekonomi bu denli derin bir kriz ortamına girdiği zaman da yöneticilerin IMF karşısındaki pazarlık güçleri zayıflamaktadır. Diğer bir deyişle, ekonomi yönetiminin toplumdan gelen baskılar ile IMF koşullarının katılımı arasında bir seçim yapması sözkonusudur. Bu türden bir

açmaz kaçınılmaz bir kader midir? Ne yazık ki, gözlemler bu soruya genellikle evet cevabının verilmesini gerektirmektedir. Buna, İsrail gibi, az da olsa tersi örnekler verilebilir. Bir ülkenin iç güçlerin ekonomik değişime direnmesi ile IMF koşullarına boyun eğmesi arasında sıkışıp kalmamasının çözümü vardır. Bu da, değişen dünya ve ülke koşullarına ekonominin uyum sağlamasına olanak sağlayacak yapısal dönüşümlerin aşamalı olarak gerçekleştirilmesi (Kahler: 1990).

3. ORTODOKS VE HETERODOKS PROGRAMLAR

IMF tarafından önerilen istikrar programlarının teorik temeli parasal ve dış finansal dengeyi tanımlayan Polak'ın 1957 tarihli makalesine dayandırabilinir (Polak: 1957). Daha sonraları gelişen ihtiyaçlara göre, bu iki dengeye ek olarak tasarruf dengesi, üretim özdeşliği ve para talebi fonksiyonunun ilave edilmesi ile oluşturulan izleme modeli ile bir ülke ekonomisi inceleme altına alınmaktadır (2). Bir önceki bölümde de belirtildiği gibi, bu bir teknik izlemedir. Önerilen istikrar programı ise modelde tanımlanan dengelerin sağlanabilmesi için gerekli önlemlerin alınması olarak özetlenebilir. Tipik bir parasalcı yaklaşım altında, bir ekonomide gözlenen fiyat artışlarının kaynağı olarak genişleyici politikalar sonucu nominal olarak şişen iç talep gösterilmektedir.

Doğal olarak bir ekonomide ortaya çıkan sorunlar dengelerin bozulmasını tek nedene bağlamanın pratikte çok fazla bir yararı yoktur. Dolayısıyla, IMF gözetiminde uygulanan istikrar programları ekonominin nominal göstergelerinin iyileştirilmesinin ötesine gitmekte bir dizi yapısal uyum sağlayıcı önlemleri de içermektedir. Uygulamalar ülkeden ülkeye ve zaman içinde farklılıklar

göstermektedir. Bu nedenle, standart bir "IMF tipi" istikrar programı tanımlamak oldukça güçtür. Ancak, yine de bazı ortak temellerden söz etmek olanaklıdır.

Parasalcı yaklaşımın doğal bir sonucu olarak, bir istikrar programında ekonomideki enflasyonist baskıları gidermek için ilk atılması gereken adım parasal genişlemeyi daraltıcı önlemlerin alınmasıdır. Bu çerçevede IMF'nin önerdiği önlemlerin başında aşırı genişlediği varsayılan nominal talebin iki yandan daraltılmasıdır: Bir yandan bütçe açıklarının kamu harcamalarını kontrol altına alarak azaltılması hedeflenirken, diğer yandan ise özel tüketim harcamalarını faizleri artırarak daraltılmaya çalışılmaktadır. Böylece, toplam iç talep kontrol altına alınırken, aynı zamanda McKinnon - Shaw hipotezi çerçevesinde mevduat faizlerinin artması yoluyla bankacılık kesiminde yatırımlar için kullanılabilir kaynakların artması beklenmektedir (3). Ekonominin artan yatırımlar yoluyla üretim kapasitesinin artması talep fazlasının azaltıcı politikaların uzun dönemli dolaylı etkisi olarak düşünülebilir. Ancak, bu politikalarda mevduat faiz oranlarının artmasının kısa dönemde de üretim üzerinde genişletici etkiler yaratabildiği savunulmaktadır (4). Kısa dönemli etkiler yaratması beklenen bu tür parasal uygulamaların yanında yapısal uyum programları çerçevesinde, ekonominin bozulduğu varsayılan dengelerinin de yeniden yerine oturtulması hedeflenmektedir. Burada, iki temel ilkedен söz edilebilir: Birincisi, devletin

doğrudan piyasalara müdahalesi ile bozulan nisbi fiyatların piyasalar üzerindeki kontrolün kaldırılması ile yeniden ekonimideki arz talep dengesini sağlayacak değerlere ulaşması, ikincisi ise, ekonominin dış dünya ile etkileşimini engelleyen dış ticaret rejimi ve döviz piyasaları üzerindeki kontrol ve kısıtlamaların kaldırılması. Bu tür bir istikrar ve yapısal uyum programı ile, hem ekonomide mevcut enflasyonist baskıların giderileceği, hem de iç ve dış dengelerin ekonomik kurallarla uyumlu olarak kurulmasıyla daha kararlı bir ekonomik yapının sağlanacağı düşünülmektedir.

Ortodoks istikrar programı olarak adlandırılan ve yukarıda temel hatları verilen politikaların değişik ülkelerdeki başarılı kabul edilen uygulamalar, enflasyon oranında zaman içinde bir düşüşün gerçekleştiğini, ancak bunun ancak iki üç yıl gibi uzun bir zaman dilimi içinde sağlanabildiğini gösterdi. Ayrıca, enflasyon oranındaki düşüş eğiliminin daha sonraları korunamadığı ve ekonominin kararlı bir yapıya kavuşamadığı da gözlemlendi. Ortodoks istikrar programlarının uygulandığı politik ortamdan da burada söz etmek yerinde olur. Uzunca bir süre ithal ikamesine dayalı bir sanayileşme politikalarının uygulandığı gelişmekte olan ülkelerde, iç talebi genişletici "popülist" politikalar oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Politikacılar açısından bu tür genişletici uygulamalar demokratik bir ortamda oy maksimizasyonu açısından belirleyici bir unsurdur.

Dolayısıyla, seçim kaygısı taşıyan politikacıların iki üç yıl süren bir sıkı bütçe politikasını sürdürebilmeleri, iç talebi kısmak için gelirleri daraltıcı önlemleri alabilmeleri oldukça zordur. Bu nedenle, ortodoks istikrar programları demokratik olmayan politik ortamlarda daha kolay ve daha başarılı uygulanabilir. Ancak, bu aynı zamanda ortodoks politikaların bir açmazıdır. Geniş kesimlerin gelir kayıplarını karşılamak için ekonomik ve demokratik taleplerini yoğunlaştırmaları, baskıcı dönemin ertesinde gelen daha demokratik bir ortamda politikacıların bu taleplere kayıtsız kalamaları genişletici politikaların tekrar gündeme gelmesine yol açıyor. Dornbusch ve Edwards (1990)'da belirtildiği gibi, daraltıcı politikaların uygulandığı dönemde sağlanan bütçe olanakları ve döviz rezervleindeki artış politikacıların genişleyici popülist ekonomi politikalarını uygulamaları için elverişli bir ortam sağlamaktadır.

Ortodoks politikalar ekonomik açıdan yaklaşıldığı zaman ise, şu sorun göze batmaktadır: Enflasyon oranında azalmanın hemen sağlanamaması nedeniyle, mevcut enflasyonist beklentiler kırılmamakta, toplumda fiyat artışlarının azalmasına karşı bir direnç oluşmaktadır. Bunun da ötesinde, enflasyonist ortamdan yararlanan kesimler, anti enflasyonist politikalara karşı kendilerini ayarlayabilecek mekanizmaları geliştirebilmektedir (5). Bu durumda, hiperenflasyonun ya da hiperenflasyona yakın düzeyde fiyat artışlarının ortaya çıktığı dönemlerde

toplumdaki enflasyonist beklentilerin hemen kırılması gerekmektedir. Ayrıca, demokratik bir ortamda uzun bir süre daraltıcı politikaların uygulanması zor olduğu için daha kısa bir zaman dilimi içinde her kesim tarafından hissedilebilir sonuçlar alınabilmelidir. Bu durumda şok tipi politika uygulamalarına ihtiyaç duyulur. Heterodoks programlar olarak adlandırılan istikrar politikaları, toplumdaki enflasyonist beklentileri çok kısa bir süre içinde kırmak enflasyon oranını hızla aşağıya çekmeyi hedeflemektedir (6). Heterodoks programlar iki aşamalı olarak uygulanır. Birinci aşamada, monetarist yaklaşımın temel anlayışının tam tersine bir adım ile merkezde temel bazı fiyatların kontrol altına alınır ve dondurulur. Yani piyasalara doğrudan bir müdahale söz konusudur. Programın ikinci aşamasında ise, tipik bir ortodoks program ile bütçe kontrolü ve yapısal dönüşümler gerçekleştirilmeye çalışılır.

Heterodoks istikrar programlarının en ilginç ve üzerinde durulması gereken aşaması birinci aşamadır. Birinci aşama ile ilgili tartışılabilecek pek çok konu varken, burada sadece iki noktaya dikkat çekilmeye çalışılacak. Bunlardan birincisi, Etkin bir fiyat dondurma politikasının gerçekleşebilmesi için gereken toplumsal uzlaşma gereğidir. Toplumun değişik kesimlerini bu türden, başta ücretler olmak üzere, gelirler üzerinde doğrudan etkisi olan temel fiyatları dondurmaya ikna edebilmek için konunun kapsamlı bir biçimde tartışılabildiği demokratik

bir ortamın var olması gerekir. Bu bakımdan, daha baskıcı siyasal bir ortam gerektiren ortodoks programlardan oldukça farklı bir yapısı vardır. Toplumsal uzlaşmanın gerçekleşebilmesi için, bir yandan istikrar programının toplumun geniş bir kesimi için kabul edilebilir hedefler koymalıdır, diğer yandan ise, programı uygulayacak kadrolara güven tam olmalıdır. Bu ise doğal olarak özgür bir tartışma ortamının varlığını ve yöneticilerin seçilmiş kişiler olmasını gerektirir. Daha sonraki ülke örneklerinin tartışıldığı bölümlerde de izlenebileceği gibi, bu türden bir toplumsal uzlaşmanın gerçekleşebilmesi oldukça özel koşulların varlığına bağlıdır. Örneğin, İsrail'de olduğu gibi savaş ortamının getirdiği toplumsal dayanışma, ya da Meksika'da olduğu gibi gelecekte beklenen her kesimin yararlanabileceği refah artışı. Toplumsal uzlaşmanın sağlanamaması ise heterodoks programın daha ilk aşamada tıkanması demektir. Toplumsal uzlaşmanın koşulları gerçekleşse bile sorunlar bitmemektedir. Fiyatların dondurulması Meksika örneğinde olduğu gibi, gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmekte, beklenen refah etkisini hemen hissetmeyen kesimler hızla toplumsal uzlaşmanın dışına kayabilmektedir. Bu da yöneticilere olan güvenin kaybolmasına, daha sonraki politikalara karşı direnmelere yol açabilmektedir. Fiyatların dondurulması, özellikle ücretli kesimlerde reel gelir kayıplarının yol açmadığı zaman, İsrail örneğinde olduğu gibi, bu iç talepte bir genişlemeye yol açmakta, daha sonra ortodoks programın

uygulandığı ikinci aşamada iç talebi daraltıcı politikalar büyüme hızının düşmesine ya da eksi değerli büyüme oranlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Heterodoks programların ilk aşaması ile ilgili üzerinde durulması gereken ikinci nokta ise, bu aşamadaki çok yüksek risk faktörüdür. Fiyatlara doğrudan müdahale ve kontrol dengelerin ekonomik tabana oturtulmasını güçleştirmektedir. Zaten çok hassas bir toplumsal uzlaşmaya dayanarak yürütülen programın ara hedeflerine ulaşamaması bir yandan ekonomideki dengesizlikleri daha da derinleştirmekte, diğer yandan ise bu türden bir programın daha sonraki bir dönemde toplum tarafından kabul edilmesi şansını yöneticilere olan güvenin kaybolması nedeniyle neredeyse yok etmektedir. Diğer bir deyişle, heterodoks bir program kapsamlı bir biçimde bir defa uygulanıp başarıyla sonuçlandırılmadığıdır.

Heterodoks programın ikinci aşaması, ilk aşamada sağlanan enflasyonist beklentilerin kırıldığı bir ortamda uygulanan tipik ortodoks politikalarla oluşur. Bu bir anlamda, ilk aşamada düşürülen enflasyon oranının daha da aşağıya çekilerek ekonominin kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak politikaların uygulanması ve reformların gerçekleştirilmesidir. İlk bakışta, toplumdaki enflasyonist beklentiler kırıldığı için, doğrudan ortodoks bir programın uygulanmasına göre kolay bir süreç olarak görülebilir. Ancak, fiyat kontrollerinin kalktığı bu

aşamada, Meksika örneğinde görüldüğü gibi, ücret dışında kalan fiyatlar ekonomideki tekelci yapıların etkisiyle yeniden yukarıya doğru ayarlanabilmektedir (Ortiz: 1991). Ya da, nisbi iyileşmelerin verdiği rahar bir ortamda politikacılar eski popülist politikalara tekrar yönelebilmektedir (Dornbusch ve Edwards: 1990). Heterodoks programın ikinci aşaması ortodoks bir program olduğu için, ortodoks programlara tönelik temel elştiriler bu aşama için de geçerlidir. Özellikle, para arzının içselliği nedeniyle devletin para hacmi üzerindeki kontrol gücü oldukça tartışmalı bir konudur. Bütçe açıklarının harcamaların denetimi yoluyla kapatılmaya çalışılmasının hem alttan bir sınırı vardır, hem de bu yöntemin devletin ürettiği bazı temel hizmetlerin kalitesi üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. Özellikle, sağlık ve eğitim gibi işgücü kalitesi üzerinde doğrudan belirleyiciliği olan temel hizmetlerin aksaması ekonominin orta ve uzun dönemli büyüme performansını önemli oranda geriletebilmektedir.

Heterodoks programın ikinci aşaması ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken son bir nokta ise, ilk aşama sonunda düşürülen enflasyon oranının kalıcılığı ile ilgilidir. Genellikle, orta düzeylerdeki enflasyon ile başatmenin güçlüğünden bahsedilir. Kararlı bir nitelik kazanan orta düzeylerdeki enflasyon oranını daha aşağıya çekme çabaları genellikle başarısızlıkla sonuçlanmaktadır (Dornbusch ve Fischer: 1993). Orta düzeyli enflasyona karşı yürütülen mücadelelerin ekonomik büyüme üzerinde

olumsuz bir etkisi vardır. Heterodoks programın ikinci aşamasında enflasyon oranının daha da aşağıya çekilememesi hem ekonominin kararlı ve kendi başına ayakta kalabilir bir niteliğe kavuşmasını engellemekte, hem de programın toplum gözündeki prestijini azaltmaktadır.

4. MEKSİKA

Meksika ekonomisi, son yıllarda, uygulanan heterodoks tipi istikrar politikalarının başarılı bir örneği olarak gösterilmektedir. Yüzde 130 dolaylarına kadar tırmanmış enflasyon oranının çok kısa bir süre içinde yüzde 20'lere düşmesi yanında bütçe disiplininin sağlanması, kapsamlı bir özelleştirme politikasının başarı ile sürdürülmesi gibi yapısal politikalar Meksika ekonomisine verilen olumlu puanlar arasındadır. Heterodoks politikaların uygulanabilmesi için gerekli olan toplumsal uzlaşma sonucu ücret, faiz ve bazı malların fiyatlarının dondurulması enflasyon oranındaki hızlı düşüşün temel nedenleri arasında ön sırada yer almaktadır.

Demokratik bir ortamda uygulanan bu gelir dağılımını doğrudan etkileyen politikalar kısa bir süre içinde sonuç vermesi toplumsal uzlaşmanın sürdürülmesini kolaylaştıran bir etmendir. Ancak, oldukça çalkantılı bir politik geçmişini olan bu ülkede toplumsal uzlaşmayı olanaklı kılan bir neden, Meksika ekonomisinin yakın tarihinde görülmemiş bir düzeye çıkan enflasyon oranının toplumun bütün kesimlerinde yarattığı rahatsızlık ise, diğer bir neden de NAFTA üyesi olamaktan kaynaklanacak beklenen refah etkisinden yararlanabilmek için ekonomide gerekli düzenlemelerin yapılması gereğinin anlaşılmasıdır. Diğer

bir deyişle, sadece mevcut ekonomik sorunlardan kurtulmak değil, gelecekte beklenen refah artışı da toplumsal uzlaşmayı ve politik kadrolara güveni olanaklı kılmıştır. Dolayısıyla, uygulanan politikaların hemen gözlenebilen olumlu sonuçları geniş toplum kesimlerini tatmin edemekte, bu politikaların aynı zamanda insanların yaşam koşullarında da makul bir zaman dilimi içinde belirgin bir iyileşmeyi gerçekleştirmesi beklenmektedir.

Gelir dağılımındaki bozulmalar ve bazı kesimlerin hissedilir bir biçimde yaşam koşullarının kötüleşmesi, toplumsal uzlaşma koşullarını yok etmekte, politik kadroların güvenilirliğini azaltmakta, böylece, köylü isyanları gibi siyasal çalkantılara yol açmaktadır. Son dönem Meksika deneyi istikrar politikalarını uygulayan kadroların güvenirliliğinin oynaklığı açısından da örnek olduğu söylenebilir.

4.1 1981 Yılına Kadar Olan Dönem

Meksika 1980'li yıllara kadar benzer ülkeler arasında hızlı bir büyüme oranını tutturabilmiş bir ülkedir (Çizelge-4.1). 1990 yılı verilerine göre nüfusu 89.2 milyon olan Meksika, 1974 yılına kadar başarılı bir ithal ikamesine dayalı ekonomik büyümeyi gerçekleştirebildi. Bu dönemde gerçekleşen kararlı ve yüksek büyüme oranının gerçekleşmesinde, ithal ikameci büyüme stratejisine destek veren dünya ekonomisinin koşulları yanında, en önemli faktör olarak geniş bir iç pazarın varlığı en önemli

faktördür (de Melo ve Dhar:1992). 1950-1960 döneminde iç pazar genişlemesinin ekonomik büyümenin kaynağı olarak payı yüzde 72 dolayında iken bu oran 1960-1975 döneminde yüzde 80'in üzerinde seyretti (Derviş, deMelo ve Robinson: 1982, s.106) (7). Hızlı ekonomik, büyüme iç pazarı genişletmek amacıyla uygulanan popülist politikaların ekonomide enflasyonist bir baskı yaratmamasını olanaklı kıldı. 1956-1972 döneminde oldukça düşük sayılabilecek bir enflasyon oranı gerçekleşti (Çizelge-4.1).

Çizelge-4.1 : 1956-1981 Dönemi Meksika Ekonomisinin Temel Göstergeleri

	1956-1972	1973-1978	1977-1981
GSYH artış oranı	6.7	6.1	7.4
Enflasyon oranı	3.1	16.7	23.8
Kamu açığı /GSYH (%)	2.5 (x)	8.0	10.2
Ödemeler dengesi açığı / GSYH (%)	2.5	4.1	3.4

x) 1965 yılından itibaren.

Kaynak: Lustig ve Ros (1993).

Ancak, dünya ekonomisinin petrol şokları dönemine girmesiyle birlikte, Meksika ekonomisinin mutlu günleri sona erdi. 1970'li yılların sonuna kadar büyüme oranında önemli bir gerileme gözlenmemesine rağmen, enflasyon tırmanışa geçti (Çizelge-4.1). Bir petrol ihracatçısı ülke olan Meksika'nın petrol şokundan olumsuz yönde etkilenmesi ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir. Uluslararası piyasalarda petrol fiyatlarının yükselmesi Meksika'nın da petrol

gelirlerini diğer OPEC ülkeleri gibi artırdı. Ancak, temel olarak ithalata dayalı tüketim ekonomilerine sahip diğer pek çok OPEC ülkesinin aksine Meksika'nın ithal ikamesine dayalı bir sanayi yapısı olan Meksika aynı zamanda petrol fiyatlarındaki yükselmenin yol açtığı sanayileşmiş ülkelerdeki fiyat artışlarından doğrudan etkilendi. Çünkü, ithal ikamesine dayalı yerli sanayi için temel bir girdi olan ve çoğunlukla sanayileşmiş ülkelerde üretilen yarı mamul malların fiyatlarının yükselmesi doğal olarak üretim maliyetlerini etkiledi (8). Aynı zamanda bu ekonominin genel olarak döviz ihtiyacını da artırdı. 1970'li yıllarda petrol şokunun etkileri beraberinde artan petrol dövizini gelirlerinin artışı ile ilk başlarda pek fazla hissedilmedi. İç pazarı canlı tutmak için uygulanan genişletici politikalar nedeniyle artan bütçe açıkları ekonomide bir parasal genişlemeye yol açtı. Böylece, ekonomi bir yandan dünya ekonomisinin yeni koşullarına uyum göstermekte gecikirken, diğer yandan da enflasyonist bir döngüye girmiş oldu(9).

Eski büyüme hızının tutturulması için, politikacılar yüksek düzeyde bir dış borçlanma yolunu seçtiler. Bu aynı zamanda popülist siyaset yapma alışkanlıkları ve politik başarı kıstasları açısından hem uyumlu hem de gerekliydi. Petrol fiyatlarının yüksekliği ve gelecekte de geçmişte olduğu gibi artacağına ilişkin beklentiler, hem ekonomi yönetiminin borçlanma politikalarını cesaretle sürdürmesine olanak verdi, hem de uluslararası finans kuruluşlarının

Meksika ekonomisinin geriye ödeme kapasitesine ilişkin iyimser bir tahmin yapmalarına yol açtı. Ayrıca, bu dönemde uluslararası para piyasalarındaki kredi fazlalılığı nedeniyle de borçlanmak isteyen hemen hemen bütün ekonomiler istedikleri kaynaklara kolayca ulaşabildiler. Ancak, daha sonra petrol fiyatlarındaki düşüş ile Meksika hem bir ödemeler dengesi sorunu içine girdi, hem de borçlarını geriye ödeyemez duruma düştü. Bütçe açıklarının milli gelirin yüzde yedisi düzeyine çıkması, iç fiyatlardaki önü alınamaz yükselmeler ekonomiyi 1970'li yılların ikinci yarısında bir kriz içine itti.

1970'lerin ikinci yarısında ortaya çıkan kriz sonucu, 22 yıllık bir aradan sonra 1977 yılında büyük oranlı bir devalüasyon yapıldı. Sıkı para politikaları ile 1976'da milli gelirin yüzde 10 düzeyinde olan kamu borçlanma gereği 1977'de yüzde 6.7'ye geriletilirken reel devalüasyon oranı da yüzde 20'yi aştı (Little ve diğerleri: 1993). Uygulanan politikalar sonucu enflasyon oranı 1977'de yüzde 29 olan enflasyon oranı 1978'de yüzde 17.5'e düştü. 1977 devalüasyonundan sonra sabit kur politikası 1982 devalüasyonuna kadar sürdü. Sabit kur dönemi boyunca kamu harcamalarının kontrolü bir türlü mümkün olamadı. Özellikle yeni petrol kaynaklarının devreye girmesiyle birlikte kamu harcamalarındaki patlama doruğa ulaşarak kamu açıklarının milli gelir içindeki payı 1981 yılına yüzde 14 dolayına çıktı (Little ve diğerleri: 1993).

4.2 1982 Yılı Sonrası Dönem

1982 ve 1986 yıllarında yapılan iki devalüasyon arasındaki dönemde Meksika ekonomisinin daha önce tanışık olmadığı bir yüksek oranlı enflasyon ve üretim düşüşü gözlemlendi. Derin bir kriz yılları olarak tanımlanabilecek bu dönemde ekonomiyi değişen dünya koşullarına uyumlu çalışmasını sağlayacak önlemlerden çok, daha önceki "mutlu" yıllarda izlenen korumacı ticaret politikaları ısrarla sürdürüldü. 1983 yılında uygulamaya konulan istikrar programında dış ticaret politikalarından çok kamu bütçesini disiplin altına almaya öncelik verildi. Böylece, bu dönemde bütçe açıklarını kontrol etme yönünde oldukça ciddi politikalar da izlendi. Örneğin 1982 milli gelirin yüzde 7.1'i kadar olan bütçe açığı, 1985 yılında milli gelirin yüzde 5'ine karşılık gelecek bir bütçe fazlalığına döndü (Ortiz: 1991). Ancak, petrol fiyatlarındaki hızlı düşüş ve Meksika depremi ödemeler dengesinde ciddi sorunlara yol açtı. Zaten, Meksika'da gözlenen enflasyon ile parasal genişleme arasında çok düşük bir ilişki kurulabilmektedir (Morisset: 1994). Buna karşılık dışsal şoklar enflasyon üzerinde daha çok etkili olmaktadır.

1983 programının da başarısızlıkla sonuçlanması sonucu, toplumun değişik kesimlerini temsil eden örgütlerin bir araya gelmesiyle "Ekonomik Dayanışma Paketi" oluşturularak yeni ve kapsamlı bir istikrar programı 1986 yılında devreye girdi (Ortiz: 1991). 1986 heterodoks istikrar politikasının ilk hareket noktası temel bazı

fiyatların dondurulması oldu. Buna göre kamu ve özel kesimde ücretler donduruldu, yine kamu ve özel kesimim ile büyük toprak sahiplerinin ürettikleri malların fiyatları donduruldu. Döviz kurları da dengelenmeye çalışıldı. Böylece değişik kesimlerde yaygın olarak kullanılan enflasyon endeksleme davranışı kırılmaya çalışıldı. Bu gelir politikaları yanında, kamu harcamalarına önemli kısıtlamalar getirilerek bütçe açıkları fazlaya döndürüldü. Bu çerçevede hızlı ve kapsamlı bir özelleştirilme programı evreye sokuldu. 1986 sonrası uygulanan politikalarda en çok göze çarpan diğer bir atılım dış ticaret politikalarında izlenen liberalleşme oldu. Daha önceki dönemde yaygın olarak uygulanan korumacı politikalar hızla terkedilerek daha önceki dönemlerde yüzde 23.5 olan ortalama gümrük oranları yüzde 11'e düşürüldü. Yine daha önceleri yüzde 100 dolayında olan en yüksek gümrük oranı 1986 yılında yüzde 45'e 1988 yılında ise yüzde 20'ye düşürüldü. İthalatdaki miktar kısıtlamaları da aşamalı olarak düşürüldü.

Uygulanan bu politikalar sonucunda, 1987'de yüzde 132 olan enflasyon oranı 1988'da yüzde 114'e, 1989'da yüzde 20'ye düştü. Kişi başına milli gelir artış oranı uzun bir süre sonrasında tekrar pozitif değerlere ulaştı (Çizelge-4.2). Ekonominin dışa açılması ve liberal ticaret politikaları sonucu petrol dışı mal ihracatında hızlı bir artış gerçekleşti. Ancak, ithalatta da önemli bir artış meydana geldi ve sonuçta ekonominin yabancı kaynak ihtiyacı

arttı. Dış borç ödemelerinde zorlanan Meksika 1989 yılında kapsamlı bir borç erteleme anlaşmasına gitti. Bu yolla Meksika ekonomisi üzerindeki ciddi bir dış kaynak baskısı hafifletilmiş oldu. Buna ek olarak, özelleştirme programı ve NAFTA çerçevesinde gelen yabancı sermaye 1986 programının başarıyla yürütülmesi için gerekli yabancı kaynak ihtiyacını giderdi.

Çizelge-4.2: 1980-1990 Dönemi Meksika Ekonomisinin Temel Göstergeleri
(Dönem ortalamaları)

	1980-1983	1984-1987	1988-1990
Kişi Başına Milli Gelir Büyüme oranı	-0.1	-1.6	2.2
Yatırım/GSYH (%)	24.6	19.8	17.4
Bütçe Açığı / GSYH (%)	11.8	10.6	7.3
İşsizlik Oranı	5.1 (x)	4.7	3.0
Enflasyon	54.0	85.2	53.6
Toplam Dış Borç / GSYH (%)	45.5	69.3	49.9
Borç Servisi / İhracat (%)	52.4	49.5	37.9

x) 1981-1983 ortalaması.

Kaynak: deMelo ve Dhar (1992).

1986 yılında uygulamaya konulan istikrar programı temelinde kapsamlı bir toplumsal uzlaşmaya dayalı olarak yürütüldü. Toplumun değişik kesimleri arasında gerçekleşen bu kapsamlı toplumsal uzlaşma aynı zamanda hassas bir dengeyi içerir. Fiyatları dondurma politikası enflasyonist beklentileri kırmaya yetecek kadar kısa bir süre için

uygulanabilir. Bu dönemin ertesinde toplumsal uzlaşma içinde yer alan kesimlerin gelir kayıplarını telafi etme güçleri aynı değildir. Bu da, fiyatların serbest bırakılması ile birlikte ciddi gelir dağılımı bozukluklarına neden olabilir. Zaten Meksika gelir dağılımı bozuk olan bir ülkedir. Beklendiği gibi, uygulanan istikrar programı gelir dağılımını daha da kötüleştirdi. Meksika'nın NAFTA içinde yer alarak ABD ve Kanada ekonomileri ile bütünleşme sürecinin başında olması, bu ekonomik entegrasyon ile gelecekte beklenen refah etkisi toplumun çeşitli kesimlerinin bir araya gelmesini kolaylaştırdı. Ancak, beklentilerin gerçekleşmesinde insanların baştan umdukları hızın gerçekleşmemesi, bazı kesimlerin kendilerinin refah paylaşımında dışlandıklarını hissetmeler çok ciddi sosyal çalkantılara yol açabilir. Bunun sonuçları, son köylü ayaklanmaları ile kendini belli etti. Çizelge-4.3'den de izlenebileceği gibi, enflasyon oranını düşürmede sağlanan başarı ekonomik büyüme bakımından oldukça pahalıya mal oldu. Büyüme hızının hızla yavaşlaması, özellikle alt gelir grubunda yer alan kesimlerin izlenen politikalara karşı olan güvenini sarstı.

Çizelge-4.3: 1991-1993 Dönemi Meksika Ekonomisinin Temel Göstergeleri

	1991	1992	1993
GSYH artış oranı (%)	3.9	2.6	0.6
Enflasyon oranı (%)	18.8	11.9	8.0

Kaynak: 1994 IMF Annual Report.

5. İSRAİL

5.1 İsrail Ekonomisinin Temel Özellikleri

Son onbeş yirmi yıllık dönemde, kapsamlı istikrar politikaları uygulamalarını kişi başına yıllık milli geliri 3000 doların altında olan ülkelerde gözlemlenmektedir. Bu ülkelerde kişi başına milli gelir genellikle 2000 dolar civarında gerçekleşmektedir. Ancak, İsrail 9000 doları aşan kişi başına yıllık milli geliri ile diğer örneklerden farklılık göstermektedir. bu açıdan farklı ve ilginç bir örnek olan İsrail ekonomisi, bunun dışında da kendine has ve ayrıcalıklı özelliklere sahiptir. İsrail ekonomisinin en ilginç özelliği sürekli çok yoğun dış kaynak kulanabilmesidir (10). Buna bağlı olarak yerli üretim kapasitesinin üstünde tüketim gerçekleştirebilmektedir. İsrail ekonomisinin dışa bağımlılığı sadece harcamaların finansmanı bakımından değil üretim bakımından da söz konusudur. Örneğin 1987-1990 döneminde ithalatın milli gelire oranı yüzde 30 dolayında seyretmiştir (Doğruel, F.:1993). Ancak, ihracatın da milli gelire oranı aynı dönemde yüzde 25'e yakındır.

Yukarıda sıralanan genel özelliklerin yanısıra, İsrail ekonomisine ilişkin bir diğer özellik de, çok sıkı ve uzun süreli bir endeksleme uygulamasıdır: İkinci dünya savaşından başlayarak ücretler, 1950'li yıllardan itibaren

ise döviz kuru ve hemen hemen bütün uzun vadeli borçlar tüketici fiyatlarına endekslendi (Patinkin: 1993). Başlarda yüzde 5 dolayında seyreden enflasyon oranı 1970'li yılların başlarından itibaren hızlanarak yükselmeye başladı ve 1985 yılı içinde yaklaşık olarak yıllık yüzde 500 düzeyine kadar çıktı. Yaygın bir biçimde uygulanan endeksleme sonucunda, yüksek oranlı enflasyonun başta gelir dağılımının bozulması gibi olumsuz etkileri görülmedi (Patinkin: 1993). Toplumda yüksek enflasyon dönemlerinde gözlenen panik ortaya çıkmadı. Zaten, enflasyon yüzde 500 gibi tepe noktaya ulaştığı anda uygulanan istikrar programı ile enflasyon hızla aşağıya çekildi. Çizelge-5.1'den izlenebileceği gibi, yıllık ortalama yüzde 300'ü aşan enflasyon oranı izleyen yılda yüzde 48'e, daha sonraki yıllarda ise yüzde 20'nin altına çekildi.

Burada ilginç olan nokta, gelirlerin endeksleme yoluyla enflasyona karşı korunmuş olmasına ve yüksek oranlı enflasyonun bir yılı bile aşmayan kısa bir geçmişinin olmasına rağmen, toplumun neden çok kapsamlı ve çok sert önlemleri içeren bir istikrar programını kolayca kabul ettiğidir. Daha sonraki bölümlerde de tartışılacağı gibi, uygulanan istikrar programı kapsamlı bir toplumsal uzlaşmaya dayanılarak uygulanmıştır. Yani insanlar reel gelir kayıplarına uğramadıkları ve harcama kalıplarında değişiklik olmadığı halde kapsamlı bir istikrar programını kabullendiler. 1985 İsrail enflasyonu, endeksleme yoluyla sosyal sonuçlarından arındırılmış olduğu için, hızlı fiyat

artışlarının ekonomi üzerindeki reel ve psikolojik etkilerinin en net izlenebildiği bir örnektir. Burada birinci olarak vurgulanması gereken nokta, enflasyon oranının hızlı yükselmesi sonucu geleceğe yönelik öngörülerin oluşturulamamasıdır. Bu, o ana kadar iyi işleyen endekslemenin de güvenilirliğinin kaybolması demektir. Diğer bir sorun ise, endeksleme ve geleceğe yönelik planların pratikte uygulanmasının zorlaşmasıdır. Vadelerin kısalması (kredi kartlarında da benzer bir biçimde ödeme periyotlarının onbeş günde inmesi), yatırımların ertelenmesi, uzun vadeli kararlardan kaçınma bu zorlukların sonuçları arasında sayılabilir. Ekonomik faaliyetler üzerindeki dolaylı bu etkilerin yanında, yerli paranın nominal bir gösterge olma niteliğinin kaybolması, fiyatlar sisteminin etkin karar alma mekanizmasındaki yol gösterici işlevini yerine getirememesine yol açar. İsrail ekonomisinde yüksek enflasyon oranı ile birlikte kapsamlı bir endeksleme sisteminin uygulanması yerli paranın nominal bir dayanak olarak kullanılmasını imkansız hale getirdi.

5.1 1985 Programı

1985 yılında İsrail'de uygulamaya konulan heterodoks istikrar programı ile ilk önlem olarak endeksleme sistemi kaldırıldı. Fiyatlar sisteminde nominal dayanak olarak döviz kuru alınarak, önce yüksek oranlı bir devalüasyon yapıldıktan sonra sabit kur sistemi uygulanarak yerli paranın yabancı paralar karşısındaki değeri sabitlendi

(11). Bunu, bazı temel ürünlerin fiyatları ile reel ücretlerde bir ayarlama yapılarak nominal ücretlerin dondurulması izledi. 1985 programında, döviz kurları nominal dayanak noktası olarak alınmıştı. Bu tercihte, yerli paranın endeksleme ve dolarizasyon nedeniyle bir dayanak olma niteliğinin kaybolması yanında, bir diğer etmen de İsrail'in dışa açık küçük ekonomi özelliklerine sahip olmasıdır (Patinkin:1993).

Çizelge-5.1: Temel Ekonomik Göstergeler: 1980-1989 İsrail

	1980-1984 ortalaması	1985	1986	1987	1988	1989
Büyüme oranları (%):						
İş sektörü GSYH'sı	2.8	5.3	5.8	7.2	1.8	1.5
Özel Tüketim	5.5	0.5	14.2	8.4	3.0	-1.0
Yatırımlar	2.7	-10.6	10.4	2.9	-1.9	-2.7
Diğer göstergeler:						
Tüketici fiyatlarındaki değişme (%)	189.2	304.6	48.1	19.9	16.3	21.0
İşsizlik oranı (%)	5.1	6.7	7.1	6.1	6.4	8.9
Ödemeler dengesi açığı (milyar dolar) (a)	1.7	-1.1	-1.6	0.9	0.6	-1.2
GSYH içindeki paylar (%):						
Kamu kesimi açıkları (a)	10.9	-1.1	-3.5	-0.1	1.9	6.1
İç borçlar	128.8	129.5	116.8	109.6	103.7	111.7
Dış borçlar	65.2	80.0	63.3	53.2	45.1	38.4

a) Negatif değerler fazlalığı gösterir.

Kaynak: Bruno ve Meridor: 1991, Çizelge 7.1.

Fiyatlar üzerindeki kontrol yanında enflasyonist baskı yaratan diğer bir faktör olan kamu açıkları da başta askeri

harcamalar olmak üzere kamu harcamalarının kısılması ve vergilerin artırılması ile yok edilerek, bütçe izleyen yıllarda fazla vermeye başladı (Çizelge-5.1). Sıkı para politikası ile faizler yukarı çekildi ve bu fiyatların enflasyon oranını düşme eğilimine girmesine rağmen reel olarak yüksek tutulmaya devam edildi.

1985 programının, enflasyon oranının hızla aşağıya çekilmesinin yanında, yaşanan bir tüketim patlamasıdır. Bu tüketim patlaması, reel ücretlerin artması ile birlikte iç talebin artması ve insanların tüketim kararlarını öne alması ile açıklanabilir. 1985 programı öncesi daralan üretimin kapasite fazlası sayesinde artan talebe cevap verebilmeleri ile bu fiyatlarda yukarıya doğru bir baskı yaratmadı. Ayrıca, sağlanan toplumsal uzlaşma ile fiyatlar dondurulmuştu. Ancak, faizlerin yükselmesi ve birim işcilik maliyetinin artması sonucu daha sonra yatırımlar azaldı ve büyüme hızı yavaşladı (Çizelge-5.1). Bu, döviz kuruna dayalı istikrar programlarında gözlenen ilk başlarda bir canlanma, arkasından gelen daralma biçiminde tanımlanan tipik ekonomik dalgalanmadır (Kiguel ve Liviattan: 1992). Devletin fiyatlara doğrudan müdahalesi sonucu fiyatlar sisteminin nisbi kıtlıkları yansıtmaktan uzaklaştığı, böylece ekonomik etkinliğin kaybolduğu savunularak heterodoks politikalara yöneltilen eleştiriye göre, ekonomide önceden gözlenen genişleme ve arkasından gelen daralma kararsız bir yapı yaratmaktadır. Ancak, İsrail

ekonomisinde gözlene bu durumu sadece uygulanan programın doğal bir sonucu olarak görmemek gerekir: İntifada sonucu ortaya çıkan üretim kayıpları, artan askeri harcamaların bütçe açıklarını artırması ve seçim ekonomisi uygulamaları da bu sonucun alınmasında etkili olmuştur (Bruno ve Meridor: 1991). Daha sonraları, 1990'lı yıllarda artan göç de iç dengeler üzerinde olumsuz sonuçlar doğurdu. Ancak, bütün bu plumsuz dış etmenlere rağmen, 1985 İsrail programı enflasyon oranını aylık yüzde 20'lerden yıllık yüzde 20'lere düşüren başarılı bir örnek olarak gösterilmektedir. Daha sonraları, kalıcı bir özellik kazanan bu yüzde 20'lik enflasyon bir bilmece olarak iktisatçıların ilgisini çekti. Bu program ile ilgili olarak dikkati çeken bir diğer nokta ise, parasalcı yaklaşımın eleştirisine katkı sağlayacak ilginç sonuçlar vermesidir (Patinkin: 1993).

6. BREZİLYA

Brezilya'da 1960'lı yıllardan bu yana sürekli olarak yüksek oranlı enflasyon varlığını sürdürmüştür. 1980'li yıllarda enflasyon oranı yüzde 100'ü aşındı kadar olan süre içinde ise enflasyonlu iç içe yaşamaya alışma sonucu ciddi bir enflasyona karşı tepki gelişmemiştir. Ancak 1980 yılından sonra, enflasyon oranı yüzde 100'ü aşınca, istikrar politikası arayışları gündeme gelmiştir. 1980'li yıllara kadar Brezilya'da ithal ikamesine dayalı bir sanayileşme stratejisi izlendi. 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizinin etkileri genişleyici iç politikalar ve borçlanma sonucu içeriye yansımada. Ancak, 1980'li yılların ortasına gelindiğinde, hızla artan bütçe açıkları, dış borç stoğunun artması sonucu uluslararası piyasalardan içeriye kaynak aktarmada meydana gelen tıkanıklıklar sonucu enflasyon oranı tırmanışa geçti, üretim artış hızı yavaşladı ve yatırımlar geriledi (Cardoso: 1991).

1986 yılı başında artan enflasyon ve durgunluğu giderme amacıyla Cruzado Planı yürürlüğe sokuldu. Üç aylık kısa bir süre için uygulanan bu plan ile ücretler, mal fiyatları ve döviz kuru donduruldu. İlk başlarda, döviz kuruna dayalı istikrar programlarında görülen üretim genişlemesi, Brezilya'da da gerçekleşti. Ancak, daha sonraki yıllarda büyüme oranı negatif değerler almaya

başladı (Çizelge-6.2). Uygulanan program bütçe açıkları üzerinde iyileştirici bir etki yaratmadı. devletin ürettiği malların fiyatlarının dondurulması, buna karşılık vergi gelirlerinin artırılmaması sonucu bütçe açıkları artarak varlığını sürdürdü.

Çizelge-6.1: Cruzado Planı Öncesi Brezilya Ekonomisinin Temel Göstergeleri

	1983	1984	1985
GSYH büyüme oranı (%)	-2.5	5.7	8.3
Enflasyon oranı	177.9	208.7	248.6
Ticaret dengesi (milyar dolar)	-6.9	0.05	-2.3

Kaynak: Kiguel ve Liviattan (1991).

Cruzado Planı ücret ve fiyat kontrolleri arasındaki uyumun gerçekleştirilmedi, fiyat dondurma politikasını destekleyecek yardımcı politikaların devreye sokulmadığı, bu politikalar toplumsal desteğin sağlanamadığı başarısız bir istikrar programı olarak kaldı. Daha sonraki yıllarda atılan diğer ekonomiyi istikrara kavuşturma girişimleri de benzer nedenlerle başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun sonucunda enflasyon oranı 1990'lı yılların başına kadar çok yüksek düzeylerde dolaştı. Cruzado Planı sonrası ekonomik büyüme gerçekleşemedi. Bu dönemde ihracatın artması ve önemli oranlarda dış ticaret fazlası elde edilmesine rağmen dış borç ödemeleri ve sermaye kaçışları sonucu ekonominin

finansman ihtiyacı giderilemedi. Ayrıca, dış borç ödemeleri için gereken döviz ihracatı artmaya zorlayarak karşılanmaya çalışıldı. Böylece içerideki arz talep dengesi bozuldu.Devletin dış borç ödemeleri yeni kaynaklar yaratarak değil ekonomiyi parasallaştırarak gerçekleştirildi. Bu da enflasyonu hızlandıran bir diğer faktör oldu.

Brezilya'da 1985 ve sonrası uygulanan heterodoks istikrar programları, bu tür programların en riskli yanı olan nisbi fiyat sisteminin bozulmasına neden oldu (Cardoso: 1991). Böylece fiyat kontrolleri istikrarı sağlamaktan çok bozucu bir etki yarattı.

Çizelge-6.2: Cruzado Planı Sonrası Brezilya Ekonomisinin Temel Göstergeleri

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992(a)
GSYH büyüme oranı (%)	8.2	3.6	-0.3	3.3	-4.4	0.9	-0.9
Enflasyon oranı	63.5	432.3	1037.6	1782.9	1476.6	480.2	1157.9
Ticaret dengesi (milyar dolar)	-5.3	-1.4	4.5	16.1	10.7	10.6	15.7

a) Geçici.

Kaynak: Kiguel ve Liviattan (1991), 1994 IMF Annual Report.

7. ARJANTİN

Siyasal yaşamdaki istikrarsızlar ve ekonomik politikalarındaki sürekli karar değiştirmeler Arjantin'in tipik özellikleri arasında sayılabilir. Arjantin 1950'li yıllardan bu yana kalıcı bir ekonomik büyümeyi gerçekleştiremedi. Bu ülkenin başarısız ekonomik performansının bir nedeni ihracatının önemli bir bölümünü gerçekleştirdiği ürünlerde dünya ticaret hadlerinin sürekli bir gerileme göstermesi ise, diğer bir nedeni de uygulanan istikrar programlarının sonuçları alınmadan yarım bırakılmasıdır. 1970'li yıllardan bu yana, 1986 Austral Planı hariç uygulanan her istikrar programının ertesinde var olan enflasyon oranı sıçrama göstererek 1989 yılında yüzde 3000 düzeyini aştı (Little ve diğerleri: 1993, s.185). Arjantin enflasyonunu doğrudan bütçe açıklarına bağlamak olanaklıdır.

Benzer bir biçimde, Arjantin'de dış ticareti liberalize etme çabaları da sürekli olarak başarısızlıkla sonuçlandı. Kamu açıklarını azaltmak ve enflasyonu düşürmek için girişilen çabaları desteklemek için dış ticareti liberalleştirmeye yönelindi. Para ve döviz kuru politikalarındaki uyumsuzluk sonucunda yerli paranın yabancı paralar karşısında reel değer kazanmasıyla üretici kesimin rekabet gücü azaldı. Böylece, ticareti liberalize

etme çabaları miktar kısıtlamalarının artması ile sonuçlandı (deMelo ve Dhar: 1992).

1950 - 1976 döneminde Arjantin'de ithal ikamesine dayalı bir sanayileşme modeli uygulandı. Bu dönemde, büyüme oranı hem ortalama olarak yüzde 3.5 gibi düşük bir düzeyde kaldı, hem de kararlı değildi. İthal ikameci strateji ülkede sınai büyümeyi gerçekleştirmede başarılı olmasına rağmen, uygulanan politikalarla finans kesiminde, kamu bütçesinde, kaynak dağılımında ve gelir bölüşümünde ciddi dengesizlikler ortaya çıktı. 1975 yılında kamu açıkları GSYH'nın yüzde 15'ine yükseldi (Fanelli ve Frenkel: 1993). 1976 - 1981 dönemindeki askeri rejim altında, Arjantin ekonomisindeki dış ticaret kısıtlamaları kaldırılarak ve sabir kur sistemi terkedilerek ekonomi dışa açılmaya çalışıldı. Ticaret rejiminin liberalleşmesi ile dışarıya sermaye kaçıışının hızlandığı bu dönem, Folkland savaşı yenilgisi ve ağır bir dış borç krizi ile sonuçlandı. Askeri rejim sonrası demokratik kuralların yeniden yerine oturtulması ile geçen 1982 - 1985 döneminde birbirini izleyen yüksek oranlı devalüasyonlar ve kontrol altına alınamayan bütçe açıkları sonucu enflasyon oranı aylık yüzde 25'e ulaştı.

1986 yılında uygulamaya konulan Austral Planı ile sabit döviz kuru sistemine geçilerek, özel sektör fiyatlarının çoğu ile ücretler donduruldu. Kamu sektörünün fiyatları yükseltildi. Ayrıca, enflasyon oranındaki düşüşün gelirin yeniden dağılımını engellemek için

enflasyon oranındaki değişmeye göre vadeli ödemelerin nominal değerlerini yeniden ayarlamaya imkan sağlayacak parasal reformlar yapıldı. Ancak, ilk başta enflasyon oranının hızlı dşüşüşü sağlanmasına rağmen bu plan başarısızlıkla sonuçlandı ve enflasyon oranı yeniden yükseldi. Bu başarısızlığın altında yatan iki temel nedenden biri geleneksel olarak politikacıların belli bir iyileşme sağlar sağlamaz bütçe disiplini terketmeleri olarak gösterilebilir (Little ve diğerleri: 1993). İkinci neden ise, belki de birincisinden daha da önemlisi, uygulanan programın tek hedefinin yüksek oranlı enflasyonu aşağıya çekmek olmasıdır (Heymann: 1991). Böylece, ne enflasyonu düşürücü politikalar yapısal reformlarla desteklendi, ne de alınan önlemlerin etkilerini düzeltici ayarlamalar yapıldı.

Austral Planın başarısızlıkla sonuçlanması ve enflasyon oranının tekrar yükselmesi sonucu 1989 yılında Primavera Planı uygulamaya konuldu. Ancak, piyasalardaki dalgalanmalar kontrol altına alınamadığı için bu plan bir öncekinden daha da kötü bir biçimde sonuçlandı. Politikacılara olan güvensizlik, program hedeflerinin açık bir biçimde ortaya konulmamış olması, yoğun sermaye kaçışları Arjantin ekonomisini yüzde 3000'i aşan bir hiperenflasyon dönemine soktu.

1980'li yıllarda uygulanan istikrar programları ekonominin reel göstergelerini de bozdu. Çizelge-7.1'den izlebebileceği gibi, büyüme oranı negatif değerler aldı,

yatırımlar azaldı, işsizlik oranı yükseldi, dış borçlar arttı. Yönetimlerin bütçe disiplini sağlayamamaları sonucu, bütçe açıklarının milli gelir içindeki payı yükseldi.

1980'li yıllarda uygulanan eksik istikrar programlarının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra 1991 yılından itibaren daha kapsamlı bir istikrar programı devreye sokuldu. IMF gözetiminde yürütülen bu program ile bir yandan ticaretin liberalleştirilmesi ve devlet müdahaleciliğinin kaldırılması yoluna gidilirken diğer yandan da işgücü piyasalarında, sosyal güvenlik sisteminde, para piyasalarında ve yerel yönetim bütçelerinde reformlara gidildi. Kapsamlı bir özelleştirme programı devreye sokularak devletin kontrolündeki büyük işletmeler satıldı. IMF desteği sayesinde Arjantin'in uluslararası piyasalarda kredibilitesi arttı ve ülkeye yoğun bir sermaye girişi sağlandı. Bu program ile enflasyon oranı yüzde 10'a kadar çekilirken sağlanan iç talepteki canlanma ve yatırımların artması ile büyüme oranı yükseldi (Çizelge-7.2). Ancak, standart IMF değerlendirme kriterlerine göre bu kurumun raporlarında övgü ile söz edilen 1991 programının henüz sonuçları tam olarak gözlenebilmiş değildir (12). En azından sağlanan iyileşmenin kalıcılığı üzerine bir yorum yapmak için vakit henüz erkendir.

Çizelge-7.1: 1980-1990 Dönemi Arjantin Ekonomisinin Temel Göstergeleri (Dönem ortalamaları)

	1980-1983	1984-1987	1988-1990
Kişi Başına Milli Gelir Büyüme Oranı	-4.0	-0.02	-3.8
Yatırım/GSYH (%)	17.8	12.4	9.7
Bütçe Açığı / GSYH (%)	5.9	9.3	8.9
İşsizlik Oranı	4.0	4.7	6.9
Enflasyon	178.3	380.1	1932.1
Toplam Dış Borç / GSYH (%)	68.3	74.7	82.4
Borç Servisi / İhracat (%)	50.7	65.5	38.3

Kaynak: deMelo ve Dhar (1992)

Çizelge-7.2: 1991-1993 Dönemi Arjantin Ekonomisinin Temel Göstergeleri

	1991	1992	1993 (a)
GSYH büyüme oranı (%)	8.9	8.7	6.0
Enflasyon oranı (%)	171.7	24.9	10.6
İhracat artış oranı (%)	-0.3	5.2	5.9
İthalat artış oranı (%)	104.5	76.7	12.0

a) IMF tarafından düzeltilmiş tahmin.

Kaynak: 1994 IMF Annual Report.

8. GENEL DEĞERLENDİRME VE TÜRKİYE İÇİN DERSLER

Çalışmada ele alınan dört ülkeden ikisinde ilk ciddi istikrar programında oldukça başarılı sonuçlar alındığı görüldü. Meksika'da gözlenen başarının sosyal maliyetleri oldukça yüksek olduğu için, elde edilen başarının kalıcılığı son dönemde sıkça sorgulanır oldu. Buna rağmen, Meksika ve İsrail'de ilk aşamada da olsa elde edilen başarının ardında politikaların çok kapsamlı bir biçimde tasarlanıp uygulandığı görülmektedir. İstikrar programlarını yürüten kadrolara olan güven de başarıda belirleyici bir rolü olan toplumsal desteğin sağlanması için gerekli bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle İsrail örneğinde istikrar programının tasarlanmasında ve uygulanmasında dünyanın önde gelen iktisatçılarının aktif katkıları başarıda önemli bir paya sahiptir. Buna karşılık toplumda güvenilirliği zayıf olan kadroların yürüttüğü istikrar programları, 1980'li yıllarda Arjantin'de ve günümüze kadar olan dönemde Brezilya'da olduğu gibi başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Bu iki ülkede elde edilen sonuçlar, programların eksik ve uzun dönemli ekonominin hedeflerini dikkate almadan hazırlanmasının doğal sonuçlarıdır.

Ele alınan ülke örneklerinden görüldüğü gibi, bir ekonomi bir kere istikrar politikaları sürecine girdiği

zaman kolay kolay kendi ayakları üzerinde tekrar duramamaktadır. Bu durumda, alınması gereken önlem ekonomi henüz bir tıkanma noktasına gelmeden iç ve dış dengelerinin değişen koşullara uyum göstermesini sağlayacak yapısal dönüşümlerin geniş bir zaman dilimi içinde aşamalı bir olarak gerçekleştirilmesidir (13). Ancak, bu kolay kolay gerçekleştirilebilen bir seçenek değildir. Toplumun değişik kesimlerinin ekonomik yapının ne olması ve bu hedefler ulaşmak için gerek politika ve yapısal dönüşümler üzerinde bir uzlaşma sağlamış olması gerekir. Burada, toplumsal bilinç kadar ülke yönetimine talip olan kadroların da bu konuda kendilerini hazırlamış olmaları gerekir.

Değerlendirilen ülke örneklerinin gösterdiği bir sonuç, her ekonominin kendine özgü bir yapısının olduğu, bu yapıların türettiği ekonomik sorunların da birbirinden farklı olduğudur. Dolayısıyla, belli bir ülke deneyini olduğu gibi alıp başka bir ülkede uygulayarak başarılı sonuçlar elde etmek olanaklı değildir. Özel olarak, Türkiye ekonomisinin son dönemde içine düştüğü sorunlardan çıkışı ekonominin kendine özgü sorunlarının tanımlanması mümkün görülmektedir. Ancak, başarısız örnekler nelerin yapılmaması gerektiğine ilişkin önemli ipuçlarını da vermektedir.

NOTLAR:

1) Arjantin, Brezilya ve Meksika'da ekonomi politikalarına toplumun değişik kesimlerinden gelen farklı türde tepkilerin tartışması için Kaufman (1990)'a bakılabilir. Burada yer alan ülke temelindeki tartışmalardan çıkarsanabilecek genel sonuçlar burada özetlenmektedir.

2) Bu konudaki daha detaylı ve özlü açıklamalar Taylor (1984)'de verilmektedir. IMF koşulları ve sonuçlarının eleştirisi için Ortiz (1989) ve Sachs (1989)'a bakılabilir.

3) McKinnon - Shaw hipotezi için McKinnon (1973) ile Shaw (1973)'e bakılabilir. Bu iki çalışma, daha sonraları parasalcı istikrar programlarının mali kesime yönelik politikalarının geliştirilmesinde temel kaynaklar olarak gösterilebilir.

4) Bu etki artan mevduat faizi oranları ile bankacılık kesiminde kullanılabilir kaynakların artması, banka fonlarının ise ağırlıklı olarak firmaların işletme sermayesi ihtiyacını finanse ederek kısa dönemde de üretimi artırdığı biçiminde formüle edilmektedir (Kapur: 1976). Burada, faizlerin tüketim kararları üzerinde belirleyici bir faktör olduğu, banka mevduatları ile üretken olmayan

aktifler arasında yüksek oranlı bir ikame olduğu, işletme sermayesi finansmanında sadece bankacılık kesimi kaynaklarının kullanıldığı gibi bir dizi çok sık eleştirilen ve aksine pek çok örneğin gösterildiği varsayımlar vardır. Ancak, bu bölümde istikrar programlarının kapsamlı bir değerlendirmesi amaçlanmadığı için bu ve benzeri karşı görüşlerin tartışılmasına girilmedi.

5) Enflasyon ile gelir dağılımının bozulması ve enflasyona karşı kendini koruyarak gelir dağılımındaki payını artıran azınlığın enflasyonu düşürücü politikalara karşı direneşini açıklayan mekanizmalar için Kane ve Morissett (1993)'e bakılabilir.

6) Heterodoks programların üstünlükleri ve yetersizlikleri son yıllarda iktisatçılar arasında oldukça sık olarak tartışılmaktadır. Bölümüm izleyen kısımdaki değerlendirmelerde de yararlanılan Ambler ve Cardia (1992), Kiguel ve Liviattan (1992) ve Dornbusch ve Edwards (1990) konu ile daha detaylı ilgelenmek isteyen okuyuculara önerilebilir.

7) Derviş, deMelo ve Robinson(1982)'de incelenen ülkeler arasında Meksika iç pazarın ekonomik büyüme üzerindeki payının en yüksek olduğu ülkedir. İç pazara dayalı ithal ikameci sanayileşmenin tipik bir örneğini sergileyen

Türkiye’de bile bu oran sadece 1953-1963 döneminde yüzde 80’i aşmakta, 1963-1968 döneminde yüzde 75 dolayında seyretmekte, 1968-1973 döneminde ise yüzde 68’e düşmektedir.

8) Sanayide ithal yarı mamül malların yoğun olarak kullanıldığı diğer ülkelerde olduğu gibi, Meksika’da da bu malların iç yerli para birimi ile fiyatlarındaki dışsal faktörlerden ve döviz kurundaki değişimlerden kaynaklanan değişimler doğrudan genel fiyat düzeyine yansımaktadır (Hanson: 1985). Bu mekanizma ekonomide tekelci fiyatlama davranışının egemenliği ölçüsünde belirleyici olmaktadır.

9) Benzer bir tepkisizlik örneğini yine 1970’li yıllardaki Türkiye ekonomisinde de gözleyebiliriz. Türkiye’de de petrol krizinin etkileri o dönemde artan işçi dövizlerinin sağladığı dış finansman kolaylığı sayesinde ertelenebildi ve bu krizin etkileri daha sonra daha şiddetli bir biçimde kendini gösterdi.

10) Örneğin 1986 yılında toplam harcamaların yüzde 15.1’i, 1990 yılında yüzde 11.6’sı, 1991 yılında ise yüzde 14.2’si dış kaynaklarla karşılanmıştır (Doğruel:1993).

11) İsrail’de uygulanan istikrar programı "döviz kuruna dayalı istikrar programı" türüne bir örnektir (Kiguel ve Liviatan: 1992).

12) IMF gözüyle 1991 programının sonuçları için IMF (1994)'e bakılabilir.

13) Gelişmekte olan ülkelerin zaman zaman içine düştükleri tıkanıklıkların yapısal nedenleri ve çözüm yolları üzerinde "yapısalcılar" olarak adlandırılan bir grup iktisatçı uzun yıllardır çalışmaktadır.

KAYBAKLAR

Ambler, S. ve Cardia, E., 1992, "Optimal Anti-Inflation Programs in Semi-Industrialized Economies", **Journal of Development Economics**, Cilt 38, s.41-61.

Bruno, M. ve Meridor, L., 1991, "The Costly Transition from Stabilization to Sustainable Growth: Israel's Case", Bruno ve diğerkleri (1991) içinde, s.241-75.

Bruno, M., Fischer, S., Helpman, E., Liviatan, N. ve Meridor, L. (Derleyenler), 1991, **Lessons of Economic Stabilization and Its Aftermath**, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

Cradoso, E., 1991, "From Inertia to Megainflation: Brazil in the 1980's", Bruno ve diğerkleri (1991) içinde, s.143-77.

Derviş, K., deMelo, J. ve Robinson, S., 1982, **General Equilibrium Models for Development Policy**, Cambridge University Press, Cambridge.

Doğruel, A. S., 1993, "Impact of the Regional Trade on the Economic Growth in the East Mediterranean Countries", Kollogyumda sunulan bildiri, Evolution des enjeux économiques et rapports de force en Turquie et en méditerranée orientale, 27-29 eylül 1993, İstanbul.

Doğruel, F., 1993, "The Role of Foreign Aids on the Intraregional Economic Relation among the Mediterranean Countries", Kollogyumda sunulan bildiri, Evolution des enjeux économiques et rapports de force en Turquie et en méditerranée orientale, 27-29 eylül 1993, İstanbul.

Dornbusch, R. ve Edwards, S., 1990, "Macroeconomic Populism", **Journal of Development Economics**, Cilt 32, s.247-77.

Dornbusch, R. ve Fischer, S., 1993, "Moderate Inflation", **The World Bank Economic Review**, Cilt 7, s.1-44.

Fanelli, J. M. ve Frenkel, R., 1993, "Argentina", Taylor (1993) içinde, s.387-414.

Gwin, C. ve Feinberg, R. E. (Derleyenler), 1989, **Pulling Together**, Overseas Development Council, Washington D. C..

Hanson, J., 1985, "Inflation and Imported Input Prices in Some Inflationary Latin American Economies", **Journal of Development Economics**, Cilt 18, s.395-410.

- Heymann, D., 1991, "From Sharp Disinflation to Hyperinflation, Twice: The Argentine Experience, 1985-1989", Bruno ve diğçerleri (1991) içinde, s.103-40.
- IMF, 1994, **IMF Survey**, Cilt 23, Sayı 6.
- Kahler, M., 1990, "Ortodoxy and Its Alternatives: Approaches to Stabilization and Adjustment", Nelson (1990) içinde, s.33-61.
- Kane, C. ve Morisett, J., 1993, "Who Would Vote for Inflation in Brazil?", Dünya Bankası Çalışma Raporu, WPS 1183.
- Kapur, B. K., 1976, "Alternative Stabilization Policies for Less-developed Economies", **Journal of Political Economy**, Cilt 84, s.777-95.
- Kaufman, R. R., 1990, "Stabilization and Adjustment in Argentina, Brazil, and Mexico", Nelson (1990) içinde, s.63-111.
- Kiguel, M. A. ve Liviatan, N., 1991, "The Inflation-Stabilization Cycle in Argentina and Brazil", Bruno ve diğçerleri (1991) içinde, s.191-232.
- Kiguel, M. A. ve Liviatan, N., 1992, "The Business Cycle Associated with Exchange Rate-Based Stabilizations", **The World Bank Economic Review**, Cilt 6, s.279-305.
- Little, I. M. D., Cooper, R. N., Corden, W. M. ve Rajapatirana, S., 1993, **Boom, Crisis, and Adjustmnet**, Oxford University Press, New York.
- Lustig, N. ve Ros, J., 1993, "Mexico", Taylor(1993) içinde, s.267-95.
- McKinnon, R. L., 1973, **Money and Capital in Economic Development**, The Brookings Institution, Washington D. C..
- deMelo, J. ve Dhar, S., 1992, "Lessons of Trade Liberalization in Latin America for Economies in Transition", The World Bank Working Papers, WPS1040.
- Nelson, J. M. (Derleyen), 1990, **Economic Crisis and Policy Choice**, Princeton University Press, New Jersey.
- Ortiz, G., 1989, "The IMF and the Debt Strategy", Gwin ve Feinberg (1989) içinde, s.123-39.
- Ortiz, G., 1991, "Mexico beyond the Debt Crisis: Toward Sustainable Growth with Price Stability", Bruno ve diğçerleri (1991) içinde, s.283-313.

Patinkin, D., 1993, "Israel's Stabilization Program of 1985, Or Some Simple Truths of Monetary Theory", **The Journal of Economic Perspectives**, Cilt 7, s.103-28.

Polak, J. J., 1957, "Monetary Analysis of Income Formation and Payment Problems", **IMF Staff Paper**, Cilt 6, s.1-50.

Sachs, J. D., 1989, "Strengthening IMF Programs in Highly Indebted Countries", Gwin ve Feinberg (1989) içinde, s. 101-22.

Shaw, E. S., 1973, **Financial Deepening and Economic Development**, Oxford University Press, New York.

Taylor, L., 1984, "IMF Conditionality: Incomplete Theory, Policy Malpractice", **ÖDTÜ Gelişme Dergisi**, Cilt 11, s.233-47.

Taylor, L. (Derleyen), 1993, **The Rocky Road to Reform**, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.